

УДК: 378(091):005

DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-2-152-159

Semantic dialogue of concept “guidance” and “enlightenment”

Смисловий діалог понять “провідництво” та “просвітництво”

Sergey Lysakov,
postgraduate

<https://orcid.org/0000-0001-9782-0176>

sergeylusakov@gmail.com

Berdiansk State
Pedagogical University
✉ 4 Shmidta St.,
Berdiansk, Zaporizhzhia region,
71100

Сергій Лисаков,
аспірант

Бердянський державний
педагогічний університет
✉ м.Бердянськ, вул.Шмідта, 4
Запорізька обл. 71100

Original manuscript received April 17, 2018
Revised manuscript accepted September 13, 2018

ABSTRACT

The author carried out a scientific exploration of key concepts of social management education, which during the formation of human civilization ensured the development of this institution. It is advisable to use the historiographic method of research. The semantic and social-functional content of the concepts of “education” and “leadership in education” are considered. Educational work is aimed at “enlightening”, providing certain knowledge, advanced ideas to a person who would help her to personally grow, expand the horizons of his knowledge and think critically. Moreover, the transfer of knowledge must fulfill not only the information function, but also contain an educational process based on the principles of humanism.

Kant identified enlightenment as “the man's release from his own minority”. The main purpose of Kant's Enlightenment is the free use of the human mind for the progressive transformation of society.

The result of the historical and cultural development of the national educational movement was its national originality and uniqueness.

The notion “charitable educational activity” is defined – it is an unselfish material and organizational help of state or public organizations and individuals, aimed at solving existing educational problems and creating conditions for effective development of the educational branch in the future.

Researchers study educational, pedagogical, educational, educational, research, cultural and educational, management, public and educational activities of personalities (publishing, ethnographic, public, pedagogical views), in order to characterize their pedagogical views, the content of pedagogical and educational work.

The Guidance is a series of processes, which include creating a vision of the future, a strategy for achieving it, communicating this vision to others in a way that they believe. The Guidance in education is a creative off-paradigm activity of the subject (s) of the educational system with the expansion of its theoretical and applied field on the basis of a unique author's vision of perceived perspectives that lie outside the existing normative reality.

The definition of concepts is defined and the social meaning and progressive

nature of these phenomena in the realm of education are outlined. The general features of the leaders and educators and those that determine their unique uniqueness, dissimilarity are determined.

Keywords: *enlightenment, charitable enlightenment, mhe Guidance in education.*

Актуальність проблеми зумовлена стрімкими змінами структури національної освіти та пошуками нових підходів щодо управління нею відповідно до викликів сучасності.

Освіта відіграє визначну роль у розвитку людської цивілізації, творцями якої завжди були освічені люди. У наш час зростає функціональна роль освіти в забезпеченні економічного і соціального прогресу суспільства, посилення її впливу на кожну конкретну людину і суспільство. У доповіді Ж. Делора освіта визначена як “прихований скарб”. Освіта – один з основних засобів утвердження більш глибокої й гармонійної форми розвитку людського потенціалу, яка дозволить боротися з убогістю, відчуженням, неграмотністю, пригніченням і війною.

Тож, відзначаємо, що наразі в освіту вкладається державами та корпораціями все більша частка національного прибутку (від 5 до 7%). У свою чергу, економіка освіти потребує належного контролю щодо ефективності використання фінансових, людських, політичних та управлінських ресурсів.

Метою статті є спроба впорядкування родових зв'язків таких понять, як “провідництво в освіті” та “просвітництво”. У ході нашого дослідження встановлено, що значна частина науковців ототожнює поняття “провідництво” і “просвітництво”. Ми визначили собі завдання встановити межі схожості та ознаки, що унеможливають думку про їх тотожність.

Для досягнення цієї мети скористаємося ресурсами герменевтичного дискурсу та рефлексії прагматичного усталеного вжитку названих понять у наукових джерелах.

Виклад основного матеріалу. Власне задум ідеї статті виник як результат аналізу наукової освітянської практики. До 2017 року поняття “просвітництво” було одним з ключових в історії педагогіки та дисертаційних дослідженнях діяльності видатних постатей, що прототипували освіті шлях до прогресу. Достатньо відпрацьовані методи та технології дослідження цього соціально значимого явища на теренах України. О. Сухомлинська визначає в цьому руслі, що “педагогічна думка завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями” [13].

В. Вернадський писав: “Історія науки... повинна критично складатися кожним науковим поколінням і не тільки тому, що змінюються запаси наших знань про минуле, відкриваються документи або знаходяться нові прийоми відновлення минулого. Ні! Необхідно знову переробляти історію науки, знову історично йти в минуле, тому що завдяки розвитку сучасного знання в минулому набуває значення одне і втрачає інше. Кожне покоління наукових дослідників шукає і знаходить в історії віддзеркалення наукових

теорій свого часу. Рухаючись уперед, наука не тільки створює нове, але неминуче переосвінює старе, пережите” [6].

Прогресивні ідеї різних часів часто не знаходять розуміння сучасників, але потім знову відроджуються вже в іншому розумінні згідно з існуючими проблемами та вимогами часу.

У наукових дискусіях нас інколи просять замінити термін “провідництво” на “просвітництво”. Ми категорично з цим не погоджуємося, оскільки маємо справу з двома зовсім різними соціальними концептами.

Просвітництво – ідея залежності суспільного прогресу від поширення освіти. У широкому значенні просвітницьку діяльність (психологічну просвіту) організаційних психологів можна визначити як діяльність, спрямовану на формування психологічної культури менеджерів і персоналу організацій. Як справедливо помічає С. Глебова, “ідеї просвітництва актуалізуються в умовах перехідних етапів розвитку суспільства і впливу прогресу на соціальне, економічне, культурне життя держави, тим самим, випереджаючи практику виховання і освіти, що склалася”.

Просвітницька робота має на меті “просвітити”, надати певні знання, передові ідеї людині, які б допомогли їй особистісно зростати, розширити горизонти своїх знань та критично мислити. Крім того, передача знань має виконувати не тільки інформаційну функцію, але й містити в собі виховний процес на засадах гуманізму. До речі, поняття “просвітницька діяльність” немає в “Енциклопедії освіти”.

Вивчення педагогічної творчості та просвітницької діяльності конкретної особи, яка зробила неоціненний внесок у розвиток освітньої галузі, є важливою складовою дослідження шляхів розвитку педагогічної науки в певну історичну добу.

У 2017 році вийшла особлива доповідь Римського клубу “Нуж бо разом! Капіталізм, короткозорість, населення і деструкція планети”. Він містить окремий розділ “We May Need a New Enlighten” (Нам необхідна нова Просвіта), у якому розглядається нова парадигма освіти глобалізованого світу. Ідея “нового Просвітництва” передбачає фундаментальну трансформацію мислення, результатом якої має стати цілісний світогляд. Гуманістичний, але вільний від антропоцентризму, відкритий для розвитку, але той, що цінує стійкість і піклується про майбутнє [15].

Тема просвітництва в освіті України є привабливою для наукових пошуків. Аналіз напрямків досліджень зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки та спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки, затверджених Міжвідомчою радою НАПН з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні засвідчує значну кількість дисертацій: “Просвітницько-педагогічна діяльність інтелігенції на Півдні України (друга половина XIX – початок XX століття)”, “Педагогічна і просвітницька діяльність М.О. Корфа в контексті розвитку вітчизняної школи”; “Виховні ідеали в духовно-просвітницькій

спадщині викладачів Острозької академії (70-ті роки XVI – 30-ті роки XVII століття)”; “Педагогічна і культурно-просвітницька діяльність Юліана Романчука в Східній Галичині (1842–1932 рр.)”; “Педагогічна і просвітницька діяльність українських громад у контексті суспільного руху Наддніпрянської України (друга половина XIX – початок XX століття)” (Побірченко, 2001).

Загальна теорія просвітництва розкрита в працях В. Андрущенка, В. Лугового, П. Біліменка, М. Богуславського, Л. Вовк, В. Вихрущ, М. Гриценка, М. Гупана, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка, І. Войцехівської, В. Добровольського, Н. Побірченко та інших.

Загальна характеристика цих досліджень – історико-педагогічний підхід. За влучним висловом О. Сухомлинської, “... завдання історико-педагогічної науки – дати адекватну оцінку джерелам різного походження, які становлять дискурсивну тканину часу” [11].

Український громадський діяч, фольклорист Олександр Русов припускав, що “...тільки пізнання загальної картини всіх історичних фактів і філософських поглядів дасть змогу читачеві позбутися одностороннього погляду на безліч питань сьогоденного життя і дасть йому належну просвіту” [6].

Загалом просвітництво – це величезний історичний пласт розвитку культури та освіти людської цивілізації, широка ідейна течія, яка відображала антифеодальний, антиабсолютистський настрій освіченої частини населення в другій половині XVII – XVIII століття. Термін “просвітництво” набув статусу самостійної лексичної одиниці у XVIII ст. Його використовували Ф. Вольтер, Й. Гердер, але остаточно він був закріплений після виходу в 1784 році статті І. Канта “Що таке Просвітництво”. Основна мета його Просвітництва, на думку вченого, – вільне використання людського розуму для прогресивного перетворення суспільства [14].

Просвітництво, на думку філософа, є виходом людини зі стану свого неповноліття, в якому вона знаходиться з власної вини. При цьому під неповноліттям І. Кант розуміє неспроможність користуватись власним розумом без керівництва з боку інших осіб. Однак подібна нездатність не є природною, її причина полягає в браку рішучості та мужності користуватись розумом самостійно. Отже, безпосередньою основою “дорослого неповноліття”, за І. Кантом, є лінь та боягузтво. Тому девізом Просвітництва є настанова: “Sapere aude! – май мужність використовувати власний розум!” [7].

М. Фуко визначив просвітництво як час, коли людина усвідомила свої межі [7].

Просвітник – людина, що займається освітою – піднесенням рівня навчання; пропагандист прогресивних ідей, знань, культури тощо [4].

Просвітитель О. Русов писав, що “просвіта для народу – це можливість стати на ноги, жити по-людськи, а не постійно боротися з голодом, хворобами та невіглаством”; учитель має бути справжнім просвітиником, від плідної діяльності якого залежить майбутнє всієї нації.

На думку О. Русова, учням не допоможуть ні найкращі школи, підручники, якщо вчитель не закладе в їхніх головах основу – бажання навчатися, що й "... дасть того ключа, який відкриє всі навчальні горизонти" [11]. За його переконанням, народний учитель має бути справжнім просвітником, від плідної діяльності якого залежить майбутнє всієї нації [2].

Дослідники вивчають просвітницьку, педагогічну, освітньо-просвітницьку, науково-дослідну, культурно-просвітницьку, управлінську, громадсько-просвітницьку діяльність персоналій (видавнича, етнографічна, громадська, педагогічні погляди) для того, щоб охарактеризувати їх педагогічні погляди, зміст педагогічно-просвітницької праці.

Значна роль просвітницької діяльності належить просвітницьким патріотично налаштованим громадським організаціям.

Найбільш повне визначення дефініції "просвіта" наведено в Модельному законі про просвітницьку діяльність: "Просвіта – цілеспрямований процес інформування населення про наявний соціально-культурний досвід, який розрахований на велику, як правило, не розчленовану на стійкі групи аудиторію, і не передбачає будь-яких формалізованих процедур контролю за успішністю усвідомлення відомостей.

Просвітницька діяльність – різновид неформальної освіти, сукупність інформаційно-освітніх заходів з пропаганди і цілеспрямованого поширення наукових знань та інших соціально значущих відомостей, які формують загальну культуру людини, основи її світогляду і комплекс інтелектуальних здібностей до компетентної дії (практичної діяльності "зі знанням справи"). Стаття 8 цього закону під цілями просвітницької діяльності визначає соціально значущі результати, на досягнення яких спрямована діяльність всіх компонентів системи освіти. Основна мета просвітницької діяльності – підвищення рівня загальної культури і соціальної активності населення, що досягається за допомогою виконання пріоритетних завдань [9].

Результатом історичного та культурного розвитку вітчизняного просвітницького руху стала його національна своєрідність та унікальність. Його головною тезою була думка про те, що поширення освіти допоможе підняти добробут народу. Таким чином, основний шлях до прогресу просвітники вбачали в поширенні освіти, культури, ідей добра і справедливості, приділяючи увагу проблемам виховання, що й визначало сутність просвітницької діяльності загалом [3].

Просвітники характеризувалися як "... носії освіти і прогресу". Насамперед, вони захищали права народу на освіту, відстоювали ідеї свободи, європейських форм життя і взагалі всебічну європеїзацію громадського життя країни [5].

Дослідник просвітительської діяльності родини Терещенків П. Біліченко запровадив поняття "благодійна просвітницька діяльність" – це безкорислива матеріальна та організаційна допомога державних чи громадських організацій, приватних осіб, спрямована на розв'язання наявних освітніх проблем і створення умов для ефективного розвитку

освітньої галузі в майбутньому [3].

2017 року вийшла друком колективна монографія за редакцією проф. І. Богданова “Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності”. Саме завдячуючи цій праці, започатковано широкий науковий дискурс з проблеми провідництва в освіті. Дослідження виявило потребу глибокого філософського та методологічного осмислення ролі провідництва не лише в історичному аспекті, а й перебудові та реформуванні управління системою вищої освіти.

Професор В. Жадько певним чином порівнює ресурси та смисл просвітництва та провідництва: “... провідник, просвітитель – той, хто спрямовує свої соціально-духовні зусилля на виведення людей зі стану душевного спокою, властивого нематеріальним об'єктам, а не людині; той, хто відкриває їм приховані в ній потенції й актуалізує їх. Провідництво – це активна просвітницька діяльність тієї категорії людей, які в кожній країні складають провідний суспільний прошарок, без якого неможливий її прогресивно-гуманістичний розвиток. Провідником у системі освіти є людина, яка розвинула в собі філософський спосіб життєдіяльності як духовно-практичний”.

Філософ С. Клепко погоджується з необхідністю й актуальністю обговорення гіпотези про “провідництво як нереалізований соціальний управлінський проект”. Для однозначності інтерпретації “проводу” як ментального українського феномену з глибоким історичним корінням необхідні глибоке занурення в історію, праці авторів “проводу”... [10].

Уперше спробу герменевтичного аналізу феномену проводу здійснили В. Андрущенко та В. Савельєв. Вони пишуть, що в україномовному варіанті досліджень американських авторів термін “governance” подається у трьох некоректних варіантах – як “врядування”, “керівництво” і “провідництво” [1].

С. Клепко також вважає, що “необхідно обґрунтовано визнати українське поняття “провідник” синонімом англо-американського поняття “лідер”, або ж аргументовано протиставити звичному концепту лідер поняття “провідник” [10].

Т. Серджіванні відстоює думку, що “провідники в освіті – це люди, які здатні знайти глибоке значення та цінність у, на перший погляд, звичайних подіях, надати їм важливого значення, далекоглядно сформулювати мету, пояснити її іншим, викликати в працівників готовність та почуття партнерства і перетворити ці якості в організаційні завдання, структури та програми” [13].

М. Барлінгейм, Ф. Кумз та П. Тарстон упевнені, що “основою керування освітою застається роль освітнього провідника. Роль менеджера, хоч і дуже важлива, не основна. Насправді вона тільки підтримує та доповнює попередню роль” [13].

Провідництво – це ряд процесів, що включають у себе бачення майбутнього, стратегію його досягнення, донесення цього бачення до інших таким чином, щоб вони повірили. А потім створення такого середовища, яке б мотивувала цих людей і надихала їх на те, щоб зробити це бачення реальністю. І завдання провідництва полягає в тому, щоб створити системи, якими будуть керувати менеджери, або змінити ці системи докорінно, щоб

вони адаптувалися до змін поза організацією, використовували можливості, ухилилися від небезпек, підвищували стандарти [8].

Ідея провідництва в освіті, по суті, є виправданням суспільства, нації у своїй загальній неспроможності. Потреба в провідниках – це не лише очікування розв'язування ним усіх проблем, захисту в обмін на лояльність до нього, це і потреба знайти винного. Провідництво, лідерство є певним затребуваним видом соціальних послуг [10].

І. Богданов, С. Лисаков та В. Крижко дійшли висновку, що провідництво в освіті – це креативна позапарадигмальна діяльність суб'єкта (суб'єктів) освітньої системи з розширення її теоретичного та прикладного поля на основі унікального авторського бачення усвідомлених перспектив, що лежать за межами нормативної реальності [10].

Таким чином, ми маємо можливість визнати, що просвітителі й провідники в освіті – це унікальне явище в процесі розвитку людської цивілізації. Як перші, так і другі – це справжні патріоти, громадяни, самомотивовані на забезпечення прогресу суспільного розвитку держави. Вони володіють вмінням бачити та прогнозувати майбутнє. Їм “відкрилося” феноменальне бачення шляхів, методів та технологій досягнення визначеного ними майбутнього. Вони ніколи не зрікаються від своєї ідеї та не відступають, готові до жертвності. Практично жоден з них не був визнаний за життя суспільством як “просвітитель” чи “провідник”.

Література

1. Андрущенко В. П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В. П. Андрущенко, В. Л. Савельєв. – К. : “МП Леся”, 2010. – 368 с.
2. Березівська Л. Д. Освітньо-виховна діяльність київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – початку XX століття) / Л. Д. Березівська. – К. : Молодь, 1999. – 191 с.
3. Біліченко П. Г. Просвітницька діяльність українських меценатів родини Терещенків (друга половина XIX – поч. XX століття) : дис... канд. наук: 13.00.01 / П. Г. Біліченко. – 2008.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. : Видавництво “Перун”, 2005. – 1728 с.
5. Довідник з історії України; за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., – К. : Генеза, 2001. – 1135 с.
6. Каталог систематического чтения : каталог / сост. Русов А. А., Русова С. Ф. – Одесса, 1882. – 16 с.
7. Малер-Матъязова Е. “Что такое Просвещение? – философский ответ И. Канта и вопрос М.Фуко (По материалам Международного конгресса, посвященного 280-летию со дня рождения и 200-летию со дня смерти Иммануила Канта) / Е. Малер-Матъязова. – М. : ИФ РАН, 2005.
8. Манусита К. Принципы успеха. Коносукэ Манусита ; пер.с англ. / К. Манусита. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 126 с.
9. Модельний закон про просвітницьку діяльність (прийнято на двадцятому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД) (Постанова N 20-15 від 7 грудня 2002 року).
10. Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності : колективна монографія / за заг. ред. проф. І. Богданова ; передмова академіка НАПН України В. Андрущенка – К. : Освіта України, 2017. – 368 с.

11. Русов А. А. О народных учителях в земских школах Черниговской губернии / А. Русов // Земский сборник Черниговской губернии. – 1898. – № 5. – С. 47-73.

12. Серджіованні Т. Керування освітою і шкільне врядування / Т. Серджіованні, М. Барлінгейм, Ф. Кумз, П. Тарстон ; пер. з англ. О. Щур. – Львів : Літопис, 2002. – 440 с.

13. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.

14. Berlinische Monatschrift за грудень 1784. – Т. IV. – С. 481–491 (“Що таке Просвітництво?”); пер. Вісман, в Oeuvre. – Paris, Gallimard, coll. “Bibliothèque de la Pléiade”, 1985. – Т. II.

15. Weizsaecker E. von, Wijkman A. Come On! Capitalism, Sort-termist, Population and Destruktion of the Planet. A Report to the Club of Rome // S New York. – NY: Springtr, 2018. – 220 p.

АНОТАЦІЯ

Автор здійснив наукову розвідку ключових понять соціального управління освітою, які впродовж формування людської цивілізації забезпечували розвиток цієї інституції. Доцільно використано історіографічний метод дослідження. Розглянуто смисловий і соціально-функціональний зміст понять “просвітництво” та “провідництво в освіті”. Просвітницька робота має на меті “просвітити”, надати певні знання, передові ідеї людині, які б допомогли їй особистісно зростати, розширити горизонти своїх знань та критично мислити. Крім того, передача знань має виконувати не тільки інформаційну функцію, але й містити у собі виховний процес на засадах гуманізму.

Кант визначив просвітництво як “вихід людини із стану власного неповноліття”. Основна мета Просвітництва за Кантом – вільне використання людського розуму для прогресивного перетворення суспільства.

Результатом історичного та культурного розвитку вітчизняного просвітницького руху стала його національна своєрідність та унікальність.

Визначено поняття “благодійна просвітницька діяльність” – це безкорислива матеріальна та організаційна допомога державних чи громадських організацій та приватних осіб, спрямована на розв’язання існуючих освітніх проблем і створення умов для ефективного розвитку освітньої галузі в майбутньому.

Дослідники вивчають просвітницьку, педагогічну, освітньо-просвітницьку, науково-дослідну, культурно-просвітницьку, управлінську, громадсько-просвітницьку діяльність персоналії (видавнича, етнографічна, громадська, педагогічні погляди), з метою охарактеризувати їх педагогічні погляди, зміст педагогічно-просвітницької праці.

Провідництво – це ряд процесів, що включають у себе створення бачення майбутнього, стратегію його досягнення, донесення цього бачення до інших таким чином, щоб вони повірили. Провідництво в освіті – це креативна позапарадигмальна діяльність суб’єкта (суб’єктів) освітньої системи з розширення її теоретичного та прикладного поля на основі унікального авторського бачення усвідомлених перспектив, що лежать за межами існуючої нормативної реальності

Здійснено визначення понять та окреслено соціальний зміст і прогресивний характер цих феноменів в царині освіти. Визначено загальні риси провідників і просвітителів та ті, що визначають їх унікальну неповторність, несхожість.

Ключові слова: просвітництво, провідництво в освіті, благодійна просвітницька діяльність.